

ARTUR BLADÉ: CORRESPONDÈNCIA D'EXILI I DE RETORN (1942-1986)

XAVIER GARCIA PUJADES
Membre del CERE. Periodista i escriptor

RESUM

Aquest treball analitza la correspondència privada que l'autor de Benissanet va mantenir en les dues darreres etapes de la seva vida: la de l'exili mexicà (1942-1961) i la del retorn (1961-1986). A partir de les cartes dels seus corresponents dipositades a l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre, a Móra, es tracta de confegir i compondre una mena d'Història no publicada de la catalanitat del segle xx, sobretot de la seva segona meitat, per part de nombrosos protagonistes que, a l'exili o a l'interior, creuaren privadament amb Bladé informacions sobre la situació general de Catalunya en aquest llarg període.

INTRODUCCIÓ

Com és ben sabut, a part dels llibres i articles (sigui a les publicacions fetes pels catalans exiliats a Mèxic o a les que es feien a l'interior), on els autors —en aquest cas, Artur Bladé— tenien un marge tan escàs, per no dir nul, per poder expressar amb llibertat els seus autèntics sentiments, és a les cartes que es conserven en les dues direccions (de Bladé als seus interlocutors i a la inversa) on podem rastrejar l'esperit de la situació personal d'uns i altres, on podem anar veient l'evolució d'aquest estat personal en funció del pas del temps, on podem descobrir claus de comprensió de la nostra història contemporània i, en definitiva, aquestes lletres particulars poden aportar-nos coneixements dels “treballs i els dies” en la configuració de la pròpia obra literària de l'autor que s'estudia.*

* Aquest article és un resum del treball guanyador de la I Beca d'Estudi de l'Obra i Figura d'Artur Bladé i Desumvila (2009), dotada pel Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre i l'Ajuntament de Benissanet, i organitzada pel Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre i l'Associació Cultural Artur Bladé i Desumvila.

Tenim un Bladé editat en els seus nombrosos llibres —ara reunits en la seva *Obra completa*—, tenim el Bladé oral (que només queda en el record dels qui van tenir accés a les seves converses privades i conferències) i ara, gràcies a la correspondència que s'ha preservat a l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre, podem tenir accés al Bladé més íntim per escrit, el que recull la seva correspondència privada i, per tant, d'impossible accés fins ara.

METODOLOGIA

La metodologia emprada en aquest estudi es basa en l'anàlisi de la correspondència privada que Artur Bladé va mantenir en les dues darreres etapes de la seva vida: la de l'exili mexicà (1942-1961) i la del retorn (1961-1986) i que es troba dipositada a l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre, a Móra.

Els interlocutors de Bladé a Catalunya, quan ell era a Mèxic (1942-1961), van ser nombrosos, com molts també van ser (des de Mèxic i altres països) aquells amb qui es cartejà quan el nostre protagonista retornà al país natal.

Per tant, en aquest doble creuament de cartes podem conèixer de més a prop —per la llibertat d'expressió que sol comportar la correspondència privada— la situació dels catalans a Mèxic i altres països, la situació dels catalans a l'interior del país i, en la segona etapa a partir de 1961, la visió de l'autor des de dins del mateix país i, simultàniament, les impressions que li arribaven de l'exterior.

Entre els nombrosos corresponents de Bladé, en cadascun dels dos períodes esmentats, destaquen, en el primer, les figures senyeres d'Antoni Rovira i Virgili, Carles Riba i Francesc Pujols, amb els qui coincidí a Montpeller (les cartes als quals, així com les respostes, ja foren publicades en diversos llibres biogràfics, però que també seran analitzades com a complement informatiu), i en el segon període, Joan-Baptista Xuriguera, Rafael Tasis, Josep M. Poblet i tants altres, gent qualificada de l'anomenada *Resistència interior*.

A través dels familiars més o menys directes que queden d'aquestes persones, intentem rescatar les cartes del mateix Bladé, que tan importants han de ser per poder accomplir els objectius del treball plantejat.

És amb els dos primers d'aquest segon període —Xuriguera i Tasis—, bàsicament a partir de la dècada de 1960, en què es desplega el volum més important de cartes creuades. Segons la catalogació que n'ha fet l'equip de l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre, que dirigeix Gerard Mercadé, hi consten 130 cartes d'Artur Bladé a J.B. Xuriguera, 46 a Rafael Tasis i 6 a Rovira i Virgili, mentre que les cartes rebudes per Bladé són 146 de Xuriguera, 49 de Tasis i 8 de Rovira i Virgili. Les d'aquest darrer, tenint en compte que va morir a Perpinyà el desembre de 1949, són les que escriví a Bladé a partir del moment, octubre de 1942, que s'establí a Mèxic amb la dona, Cinta Font Margalef, i el fill, Artur Bladé Font (Benissanet, 1932).

Aquest és el gruix preferentment estudiat, per bé que, com hem assenyalat abans, serà complementat per les dades més importants que puguem rescatar

de l'extensa i diversa correspondència que Bladé va mantenir amb els seus nombrosos corresponents, molts companys de generació i de vicissituds polítiques (República, guerra i exili), i tants altres de retrobats o coneguts quan, el 1961, retornà a Catalunya. A títol d'exemple, entre els primers i entre tants: Francesc Pujols, Rafael Moragas, Domènec Guansé, Carles Riba, Josep M. Poblet, Alexandre Deulofeu, Carles Sala, Pere Lloret, Agustí Cabruja, Vicenç Bernades i Ramon Fabregat. Poc o molt, tots ells exiliats —a França, Mèxic o l'Amèrica de Sud—, la majoria, al cap dels anys, retornats, menys el musicòleg Moragas (a qui Bladé dedicà una extensa biografia), que morí el 1966 a Estrasburg.

Entre els segons, aquells amb qui es cartejà a partir del seu retorn, es trobarien —també entre tants— mossèn Ramon Muntanyola, Joan Perucho, Joan Lahosa, Joan-Francesc Roig Santacana, Josep Subirats Piñana, Joan Triadú, Josep Virgili i Sanromà, Ramon Amposta, Xavier Amorós, Ramon Amigó, Antoni Bergós i els seus paisans de l'Ebre, Dolors Cabré, Carmel Biarnés, mossèn Cristòfol Suñé, Pere Muñoz, Josep Sánchez Cervelló, Josep Solé Arnal, Josep-Sebastià Cid i Ricard Ferrater.

Així, doncs, pel que fa a la metodologia del treball, es tracta de consultar a fons el material dipositat a l'Arxiu Comarcal pel fill de l'autor, tractar de trobar la major part possible de cartes de Bladé adreçades als seus interlocutors (siguin figures literàries, polítiques o familiars i amics de Benissanet i comarca), omplir els buits informatius que puguin detectar-se en aquest maneig d'informació privada i, a partir de tot aquest conjunt, completar la biografia pública d'una personalitat com la de Bladé i, alhora, la de la seva època posterior a la guerra civil.

EL BLADÉ EPISTOLAR

Aquesta recerca analitza, concretament, la correspondència que Bladé va mantenir en les dues darreres etapes de la seva vida: la de l'exili mexicà (1942-1961) i la del retorn (1961-1986, gairebé deu anys abans de la seva mort). Dues etapes ben diferenciades, però marcades per sempre per la derrota en la guerra civil i per l'exili, que en fou la conseqüència. Tot i l'esperança del retorn (en el cas de Bladé una obsessió, al cap de poc de posar els peus a Mèxic), les marques de la derrota i l'expatriació van continuar presents fins a la resta dels seus dies.

Amb aquesta perspectiva —la de tants exiliats—, i coneixent el món que deixava Bladé (el del poble, la comarca i una Catalunya que mai més tornarien a ser com ell les havia somiades), la seva literatura epistolar, per la força dels tràgics fets que vivia, forçosament, també, havia de tenir un interès humà i literari de signe superior. Com així ha estat.

Redescobrir el Bladé més personal i més directe, a través de les seves cartes, així com de les que rebia de tants com ell que passaven per tràngols similars, és posar-se en la pell i en el temps de quan van ser escrites. El tràfec d'informacions i sentiments (angoixes i esperances), a banda i banda de l'At-

làntic —i després, en el retorn, a l'interior del país dictatorialitzat—, permet confegir i fer-se càrrec d'una mena d'Història no publicada de la catalanitat de la segona meitat del segle xx (i dels deu anys anteriors).

Entre cartes emeses i rebudes, durant els anys referits, a l'Arxiu de Móra consten uns 1.359 documents epistolars, a més dels pendents de lliurament per part de la família. Bladé es cartejà, tant des de Mèxic a partir de 1942, com quan tornà el 1961, amb un centenar llarg de corresponents, en un creuament que abasta totes les direccions (d'exiliat a exiliat, d'exiliat a gent de l'interior i de l'interior a l'exili i de l'interior a l'interior), amb la qual cosa, en funció de l'època que escrivien, ell i els seus corresponents ens aporten una informació de primera mà de la Història d'aquesta Catalunya subterrània.

Del conjunt d'aquests molts corresponents amb qui Bladé s'escriví, hem triat (per la seva personalitat i per la quantitat de material arxivat) les cartes rebudes de gent tan significativa i significativa com Francesc Pujols, Antoni Rovira i Virgili, Rafael Tasis, Josep M. Poble i Joan-Baptista Xuriguera, així com, en la majoria de casos (excepte el de Poble), les cartes que aquests rebien de Bladé. El conjunt d'aquests cinc epistolaris —la majoria, com diem, de doble direcció— fa una massa documental de prop de 600 unitats, que han estat llegides i analitzades —ja no cal dir-ho— amb el més gran interès.

Finalment, doncs, el treball s'ha estructurat en tres parts, en què s'ha analitzat detalladament la correspondència corresponent a cadascuna:

- Primera part. Correspondència del primer exili: Rovira (1945-1949) i Pujols (1942-1955)

- Segona part. Correspondència amb Tasis (1953-1966) i Poble (1965-1980)

- Tercera part. Correspondència del retorn: Joan B. Xuriguera (1969-1987)

CONCLUSIONS

Els epistolaris cobreixen un període llarg de la nostra història (1942-1986), dividit en tres fases: la del primer exili (1942-1953), amb cartes a Pujols i Rovira; la fase intermèdia entre l'exili i el retorn (1953-1965), amb cartes a Rafael Tasis i Josep M. Poble, i la fase del retorn consolidat (1969-1986), amb cartes a Joan-Baptista Xuriguera.

Els cinc corresponents comparteixen, amb Bladé, la marca de l'exili i, entre tots, cobreixen en diversos aspectes la història catalana del segle xx: per la seva personalitat filosòfica i historiogràfica, Pujols i Rovira durant la primera meitat, i Tasis (crítica literària), Poble (biografia política) i Xuriguera (assaig històric i novel·la) durant la segona meitat.

Les cartes enviades per Bladé haurien de considerar-se també, per la seva qualitat, part del seu corpus literari. La publicació, total o parcial, del seu epistolari amb aquests i altres corresponents (com, per exemple, el que va mantenir, de 1969 a 1992, amb el seu paísà riberenc Carmel Biarnés) permetria

afegir-se a la bibliografia catalana existent sobre aquest gènere literari (vegeu Bibliografia al final).

La informació continguda en aquestes cartes (tant les que enviava com les que rebia) ha de ser vista, igualment, com a integrant d'una Història de la Catalunya no prou coneguda (i fins fa poc no prou valorada en les històries oficials), protagonitzada per exiliats i gent de l'interior, sobretot aquells de republicanisme i catalanisme amplis no sotmesos al dictat comunista.

Aquestes correspondències revelen —en un període històric dictatorial a Espanya i en una Europa postrada després de 1945— la necessitat d'informació i reconexió que sentien els “vençuts”, dispersats en múltiples diàspores.

Hom hi troba, en el període 1945-1947, l'esperança de canvi de règim a Espanya i, per tant, la possibilitat del retorn dels exiliats catalans. Aquesta expectativa es va veure aviat frustrada pels condicionants de la geopolítica internacional (EUA-URSS), que preferí mantenir el franquisme.

L'exili polític i cultural català adopta, davant la previsible llarga durada del règim, l'estratègia de la resistència, per bé que cada grup polític actua sovint en funció d'interessos propis (tot repetint situacions de divisió dels temps de guerra) i les institucions unitàries (governos de la República i de la Generalitat a l'exili) no tenen prou força per capgirar l'estatu quo internacional decidit per l'ONU sota pressió nord-americana.

L'epistolari Bladé detalla aquest procés de l'expectativa a l'adaptació a les noves realitats de la postguerra, marcat en el seu cas per l'ardent desig de retorn que, si queda satisfet pel que comporta de retrobament amb la “terra natal” i momentàniament esperançat durant el període de transició política (1975-1980), finalment queda frustrat per la situació a què quedà reduïda Catalunya en el gran pacte d'Estat per a l'establiment de la democràcia a Espanya.

En els inicis d'aquest procés adaptatiu, i encara en l'exili mexicà, Bladé, perfectament conscient d'aquesta situació, tira endavant el seu projecte literari de cronista de la “terra natal” (“circumstancialment perduda”, sempre afegirà) i de memorialista de l'exili.

L'enyorament i la continuïtat de la tradició cultural i política catalanes majoritàries formen part d'aquest projecte literari (que també és vital) de Bladé, que té la missió de passar a les generacions futures a través del que ara s'ha anomenat *memòria històrica*.

Després de la tragèdia de la guerra, des de l'exili (que n'és la seva conseqüència), els sis autors reunits, en els seus textos epistolars, fan una reflexió profunda del que ha passat i per què ha passat, i mostren la necessitat imperiosa de treure'n lliçons amb vista al futur.

La correspondència amb Francesc Pujols i Rovira i Virgili mira de rescatar el millor del pensament i l'acció política i cultural catalanes d'abans de la guerra. La correspondència posterior —amb Rafael Tasis i Josep M. Poblet— indica com, des de l'exili i l'interior, dels anys cinquanta als setanta, van posar-se

les bases de resistència i recuperació de la identitat nacional de Catalunya. La correspondència amb J.B. Xuriguera (al final del franquisme i avançada la transició) és una recapitulació de tot el procés històric viscut des de la República i la guerra, amb un sentiment final de decepció frustrant per com s'ha conduït la recuperació democràtica (en el procés inicial de mundialització del capitalisme) i per com queda Catalunya dintre aquest procés de dissolució progressiva dels petits països amb consciència històrica nacional.

D'aquestes correspondències en destaca, també, la llibertat amb què s'han expressat els seus autors. De les cauteles inicials de la immediata postguerra (visibles en els enviaments de Bladé a Pujols i viceversa, els anys 1942-1944) van passar a dir-se les coses tal com les pensaven, sense estalviar-se designar casos concrets de fets i persones, tot afectant individualitats destacades d'àmbits polítics diferenciats, per exemple, els casos de Pla (en relació amb el primer franquisme durant la guerra) i de Puig i Ferreter (pel que fa als diners de la Generalitat a l'exili).

Aquesta llibertat general en l'expressió dels continguts (explícita a l'hora de valorar l'evolució (interessada) del règim respecte a Catalunya), també és usada entre els qui es cartegen per detectar —sobretot dintre l'oposició catalana dels anys seixanta— situacions d'hegemonia cultural i política per part del sector dominant d'aquella oposició, bàsicament la protagonitzada pel PSUC.

En funció del predomini d'aquesta oposició antifranquista dels anys seixanta i setanta, els autors de les cartes (tots vinculats o simpatitzants d'ERC, amb dificultats per refer-se en aquells anys) mostren el seu rebuig a aquest predomini comunista, que els fa sentir aïllats del nou context social generacional, com si fossin relíquies del passat que miressin de sobreviure en uns temps que ja no els pertocuen. La crítica dels autors de les cartes —i de manera insistent les de Xuriguera— a aquests procediments d'exclusió de la generació anterior (a les editorials, als diaris, a les revistes i als premis literaris) serà constant, sobretot en els anys setanta, tot acusant, per tant, els qui s'erigeixen en capdavanters gairebé absoluts del futur de Catalunya.

Amb el resum d'aquest epistolari amb cinc dels que foren grans amics seus (entre el mestratge i la protecció amistosa), tenim un Bladé ja editat en els seus nombrosos llibres —ara reunits en la seva *Obra completa*—, tenim el Bladé oral (que només queda en el record dels qui van tenir accés a les seves converses privades i conferències) i ara, gràcies a la correspondència que el fill ha preservat i catalogat, podem tenir accés al Bladé més íntim per escrit, el que recull la transmissió privada d'informacions i sentiments, d'impossible accés fins ara.

Tot plegat ens permet fer-nos una idea força aproximada de com era la seva manera de ser i d'estar en el món, de pensar-lo i d'actuar-hi. Així mateix, i al costat de l'evolució del seu estat personal en funció del pas del temps, les cartes (complementant els textos publicats) permeten descobrir claus de comprensió de la nostra història contemporània i —tan important com això—

ens aporten coneixements “dels treballs i els dies” en la configuració de la mateixa obra literària.

BIBLIOGRAFIA

BENGUEREL, Xavier; OLIVER, Joan (1999): *Epistolari*. Proa, Barcelona.

BLADÉ, Artur (1967): *Francesc Pujols per ell mateix*. Pòrtic, Barcelona.

BLADÉ, Artur (2007): *Obra completa. Vol. 4 (Cicle de les biografies I): El meu Rovira i Virgili · La vida d'un català excepcional (Antoni Terré, de Móra d'Ebre)*. Cossetània Edicions, Valls.

BLADÉ, Artur (2009): *Obra completa. Vol. 7 (Cicle de les biografies II): Contribució a la biografia de Mestre Fabra. El senyor Moragas, “Moraguetes”*. Cossetània Edicions, Valls.

BOSCH-GIMPERA, P.; OLIVAR-BERTRAND, R. (1978): *Correspondència*. Proa, Barcelona.

CALDER, Pere; TRIADÚ, Joan (2009): *Estimat amic*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

CASALS, Pau; CLARET, Andreu (2009): *Correspondència a l'exili*. Mediterrània, Barcelona.

CASALS, Pau; TRUETA, Josep (2009): *Estimat doctor / Admirat Mestre*. A Contravent, Barcelona.

CELA, Camilo José (2009): *Te escribo lejos de España*. Destino, Barcelona.

CID, Felip (2002): *Correspondència amb Salvador Espriu*. Perifèrics, Barcelona.

GARCIA, Xavier (1996): *El meu Artur Bladé*. El Mèdol, Tarragona.

GARCIA, Xavier (2009): *Artur Bladé en la política i literatura catalanes del segle XX*. Cossetània Edicions, Valls.

HESSE, Hermann; ZWEIG, Stefan (2009): *Correspondencia*. Acantilado / Quaderns Crema, Barcelona.

OLIVER, Joan; FERRATER MORA, Josep (1988): *Joc de cartes (1948-1984)*. Edicions 62, Barcelona.

SALES, Joan (1976): *Cartes a Màrius Torres*. Club Editor, Barcelona.